

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟ-
ΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗΣ
ΛΕΤΟΥΣΗΣ ΔΗΚΑΦΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΞΗΚΟΣΤΟΣ
ΙΟΥΛΙΟΣ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ
1956

Ε.Τ.Α. Γ.Ε.Κ.ε.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΟΝΤΟΣΤΟΓΙΕΒΣΚΗ ΒΑΔΙΖΕΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΟ

ΧΡΟΝΙΚΟ ΜΙΑΣ ΠΟΡΕΙΑΣ

«Γιατί αυτό είναι το μυστικό της ανθρώπινης ύπαρξης: Νά μη θέλει νά ζεί μονάχα, μά και νά ξέρει γιατί ζεί . . .»

«ΑΔΕΛΦΟΙ ΚΑΡΑΜΑΖΩΦ»
(Λόγια του μεγάλου Ίεροεξεταστή)

Όλα τὸ βεβαιώνουν μέσα στὴ σταδιοδρομία τοῦ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς Ντοστογιέβσκη ὡς τὰ εικοσιεπτά του χρόνια πῶς, ἂν δὲν ἀκολουθοῦσε τὸ ἐπαναστατικὸ ρεῦμα τῆς γενεᾶς του γιὰ νὰ τὸν φέρει ἕνα δεκεμβριάτικο πρωὶ μπρὸς στὸ ἐκτελεστικὸ ἀπόσπασμα τῆς πλατείας Σεμινόβσκι ὅπου τοῦ ἀποκαλύφθηκε σ' ὄλο τὸ γήϊνο καὶ μεταφυσικὸ νόημά της ἡ Ζωή, θὰ γινόταν ἀντάξις συνεχιστῆς τοῦ Γκόγκολ, μὲ τὰ προσόντα ποῦ τοῦ εἶχε ἐγκωμιάσει ἕνας Μπελίνοσκη ὅταν διάβασε τὸ «Φτωχόκοσμο»: τὴν ἱκανότητα νὰ συνθέτει καρικατούρες ἐξαθλιωμένων μικροαστῶν περιγράφοντας τὴ συμπλοκὴ τοῦ τραγικοῦ μὲ τὸ κωμικὸ στὴν καθημερινὴ ζωὴ τους. Ὡστόσο, ὁ μαθητῆς δὲν εἶχε πολλὰ κοινὰ στὴν ἰδιοσυγκρασία μὲ τὸ Διδάσκαλο, ποῦ τὴ θρησκώληπτη, γυναικεία ψυχὴ του ἀπ' τὰ νεανικά του κιόλας χρόνια τὴν τρικύμιζε ἕνα δέος γιὰ τὴ μεταθανάτια τύχη της ὡς τὸ ἄγχος τυραννικό. Ἐξῆσε μίαν ἐξαιρετικὴν περίπτωσιν στὴ ζωὴ του, — τὸν σταύρωσαν καὶ τὸν ἀποκαθήλωσαν ζωντανό, — γιὰ τοῦτο τὸ ἔργο του, ποῦ θ' ἀναπαριστάνει, μὲ ἀπειρες παραλλαγές, αὐτὸ τὸ μαρτύριο, εἶναι τόσο ἰδιόμορφο καὶ μοναδικό. Ἐχει δικό του κώδικα γιὰ νὰ τὸ ἀποκρυπτογραφήσει κανεὶς. Νομοθετεῖ. Δὲ μοιάζει μὲ τὸ ἔργο τοῦ Νικολάϊ Γκόγκολ, ποῦ εἶταν «ὄρατὸ γέλιο μὲ ἀόρατα δάκρυα», ὅπως ὁ δημιουργὸς του τὸ χαρακτήρισε· δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τοὺς ἄβρους ψυχολογικοὺς πίνακες ἐνὸς εὐρωπαϊοῦ εὐπατρίδη, ὅπως ὁ Ἰβάν Τουργκένιεφ οὔτε ἀναλογίες μὲ τὶς τεράστιες τοιχογραφίες ποῦ σύνθετε ὁ Λέον Τολστόϊ τόσο νηφάλια, κλεισμένος στὸ τοιφλίκι του κι' ἀδιοφορώντας γιὰ τὸ χρόνο. Στὸ ἔργο τοῦ Φεντόρ Ντοστογιέβσκη, παρατηρεῖ ὁ Στέφαν Τσβάιχ, «τὰ πρόσωπα ἀντὶ νὰ εἶναι πλαστικά, εἶναι ἐξιδανικευμένα· ἔχουν ἀποκλειστικὰ ψυχὴ, δὲν ἔχουν τίποτα ὑλικό». Κι' ἀληθινά, δὲ θὰ μπορούσε κανονικὸς ἄνθρωπος νὰ ζήσει στὴ διαπασῶν τὰ πυρακτωμένα αἰσθήματα ποῦ περιγράφει ὁ Ντοστογιέβσκη. Γι' αὐτὸ ἡ μοῖρα τοῦ ἔδωσε τὸ σπάνιο προνόμιον νὰ δημιουργήσῃ ἀπ' τὶς δικές του τιτανικὲς ἐσωτερικὲς ἀναλογίες ἕναν γιγάντιον ἀνθρώπινον τύπον, — ὅπως μόνον ὁ Σαίξπηρ πρὶν ἀπὸ αὐτόν, — τὸν ντοστογιέβσκιον.

Προετοιμασμένος ὁ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς ἀπ' τὸ κληρονομικὸ του μητρῶο σὲ μιά κυκλοθυμία καταθλιπτικὴ, μαζὺ μὲ τὶς λογοτεχνικὲς ἐπιτυχίες του, ἔσερνε κ' ἕνα κοιμητήρι ἀπὸ βασανιστικὲς ἀναμνήσεις: Ἄχαρα παιδικὰ χρόνια μοιρασμένα ἄλλοτε κάπως εὐχάριστα στὸ κτηματάκι τους, τὸ Ντάροβδε, κοντὰ στὴ φυματικὴ μητέρα του, ποῦ τὴν ἀγαποῦσε πολὺ, («ἂν ξέρετε, μητεροῦλα μου, πόσο ἔχω πεθυμήσει νὰ σᾶς δῶ, πόσο ἀνυπομονῶ γι' αὐτὴν τὴν εὐτυχισμένη στιγμὴ!...»), μά τὸν περισσότερο καιρὸ μένοντας μ' ὀλόκληρη τὴν οἰκογένειά του μέσα στὸ ἀποκρουστικὸ νοσοκομεῖο τῆς Μόσχας «Μαρία», ὅπου εἶταν ἐσωτερικὸς γυναικολόγος ὁ σκληρόκαρδος καὶ ἀλκολικὸς πατέρας του. Ἀργότερα, στερημένα ἐφηβικὰ χρόνια μέσα στὶς φτηνὲς πανσιὸν τῆς Πετρούπολης μαζὺ μὲ τὸν ἀγαπημένο του μεγαλύτερο ἀδελφόν,

τὸ Μίσα, σύντροφο στὰ φιλολογικὰ του δεινὰ, κι' ὕστερα μόνος στὴ στρατιωτικὴ σχολὴ ὑπομηχανικῶν, ἀπ' ὅπου ἔβλεπε διψασμένος τὴ ζωὴ, γιὰτὶ στὶς λιγδῶρες ἐξόδους του δὲν τοῦ περισσεύαν οὔτε λίγα καπίκια νὰ ξοδέψῃ: «Ὅταν γυρνᾶ κανεὶς ἀπὸ τὶς ἀσκήσεις στὴ σκηνὴ του μὲ βροχερὸ καιρὸ, παγωμένος καὶ κατακουρασμένος, μπορεῖ νὰ πέσει ἄρρωστος, σεβαστέ μου πατέρα, τοῦ γράφει, ἂν δὲν ἔχει ἕνα ποτήρι ζεστὸ τσάϊ. Τῶπαθα τὶς προάλλες. Ὡστόσο κατανοώντας τὶς δυσκολίες σας, δὲ θὰ πῶ τσάϊ πιά. Δὲ σᾶς ζητῶ παρὰ μόνον τ' ἀπαραίτητα δεκάξη ρούβλια γιὰ ν' ἀγοράσω δυὸ ζευγάρια φτηνὲς μπόττες...». Ἀκολουθοῦν νεανικὰ χρόνια ἄζητα ἀπ' τὶς οἰκογενειακὲς φροντίδες, καθὼς μείνανε τώρα ἑπτὰ ἀδέλφια χωρὶς γονεῖς κι' ἔχει ἀφήσει τὴ φρικτὴ σχολὴ γιὰ ἕνα ἀβέβαιο λογοτεχνικὸ μέλλον, ποῦ

ὅσο καὶ νὰ φωτίζονταν πότε-πότε ἀπὸ ἐκλάμψεις αὐτοπεποίθησης, γιατί ἔχει πιά συναίσθηση τοῦ ἰδιόμορφου ἐσωτερικοῦ κόσμου του ἀπὸ κάποια δημοσιεύματά του σὲ σοβαρὰ περιοδικά, τὸν ἀποξέρινε, ὥστόσο, μὲ τὸ μαγκάνι τῆς ἡ μεταφραστικῆς καὶ ἐπιφυλλιδουγραφικῆς παραγωγῆς, ὅπως ξημεροβραδιαζότανε μέσα στὶς ἀνήλιαγες σοφίτες, μὲ δέκατα καὶ ξεχαρβαλωμένα νεῦρα, νὰ τὴν τελειώσει, γιὰ νὰ συντηρήσει μιὰ ζωὴ χωρὶς διέξοδο: «Πραγματικά, ἀγαπημένε μου ἀδελφέ, γράφει στὸ Μίσα, ἡ ζωὴ εἶναι συχνὰ θλιβερὴ καὶ πόσο βαρεῖς οἱ στιγμὲς δταν ὁ ἄνθρωπος ἀναγνωρίζοντας τὶς πλάνες του, ζυγιάζοντας τὶς δυνάμεις μέσα του, βλέπει πὼς ξεδεύονται μάταια, ἀνώμαλα, σὲ μιὰ δραστηριότητα ἀνάξια γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση. Ὄταν νιώθει πὼς ἡ Φλόγα πνίγηκε, ἔσβησε μέσα σου, ὁ θεὸς ξέρει γιατί; Ὁταν ἡ καρδιὰ κούρελιάζεται γιατί; Ἐξ αἰτίας μιᾶς ζωῆς ἀξίας, ὄχι γιὰ ἕναν γίγαντα, μὰ γιὰ ἕναν πυγμαῖο, ὄχι γιὰ ἕναν ἄντρα, μὰ γιὰ ἕνα παιδί...».

Σὲ μιὰ τέτοια στιγμὴ δημιουργικῆς ἀπελπισίας γράφει τὸ «Φτωχόκοσμο», ὅπου μὲ τὴν ψυχογράφηση τοῦ ἀδύναμου, μὰ τόσο προικισμένου νεαροῦ δάσκαλου, τοῦ Πέτια Ποκρόβσκη, ποὺ πέθανε ἀνάμεσα στὰ βιβλία του ἀφήνοντας νὰ τοῦ ξεφύγει ἀπὸ τὰ χέρια ἡ ζωὴ, ἐπειδὴ δὲν εἶχε σταθεῖ ἀξίος νὰ πιστέψει στὸ θαῦμα τῆς, γιατί δὲν μπόρεσε νὰ νικήσει μέσα του τὸ πόνο καὶ τὸ φόβο, λυτρώθηκε κι' ὁ ἴδιος αὐτοβιογραφούμενος, ὅπως σὲ παρόμοια ἡλικία ὁ Γκαίτε μὲ τὸ «Βέρθερό» του, καὶ ξαναγύρισε στὴν πραγματικότητα, γιὰ ν' ἀκούσει ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ μεγάλου κριτικοῦ Μπιελίνσκη ἕνα βράδυ στὴν καμαροῦλα του τοῦτα τὰ λόγια: «Μὰ καταλαβαίνετε τοῦλάχιστον αὐτὸ ποὺ γράψατε; Ἀγγίξατε ὡς τὸ βάθος τους τὰ πράγματα καὶ δείξατε ὅ,τι εἶναι οὐσία. Εἶναι θεῖο δῶρο αὐτὸ ποὺ ἔχετε· καλλιιεργεῖστε το· μέινετέ του πιστὸς καὶ θὰ γίνετε ἕνας μεγάλος καλλιτέχνης...». Εἶναι μόλις εἴκοσι πέντε χρονῶν κι' οἱ ἀδύνατοι ὄμοιοι του γέρνουν ἀπὸ τὶς στερήσεις, γιὰ νὰ μὴν τὸν ξιπάσει ἡ ἐπιτυχία του: «Ποτέ δὲ φανταζόμουνα, γράφει στὸ Μίσα, πὼς ἡ δόξα μου θ' ἄφτανε σὲ τέτοια κορύφωση. Παντοῦ μιὰ ἀνήκουστη ἐκτίμηση, μιὰ τρομερὴ περιέργεια στὸ πρόσωπό μου. Ἐκὰνα γνωριμίες μ' ἕνα πλῆθος καθὼς πρέπει ἄνθρωποι. Ὁ πρίγκηπας Ὀντογιέβσκη μὲ παρακαλεῖ νὰ τὸν τιμήσω μὲ τὴν ἐπίσκεψή μου καὶ ὁ κόμης Σολογκούπ, ἀπελπισμένος ποὺ ἀκόμα δὲν μὲ γνώρισε, ἔτρεξε παντοῦ καὶ πηγαίνοντας στὸ βιβλιοπωλεῖο Κρέβσκη ρώτησε μ' ἔξαψη: «Ποῖος εἶναι αὐτὸς ὁ Ντοστογιέβσκη, πὼς μπορῶ νὰ προμηθευθῶ ἕναν Ντοστογιέβσκη;». Δὲν μπορῶ ν' ἀνοίξω τὸ στόμα μου χωρὶς νὰ διαδοθεῖ σ' ὄλη τὴν πρωτεύουσα: Τὸ

καὶ τὸ εἶπε ὁ Ντοστογιέβσκη, τὸ καὶ τὸ λογαριάζει νὰ κάνει. Ὁ Μπιελίνσκη μ' ἀγαπᾷ ὑπερβολικά. Τὶς προάλλες γύρισε ἀπὸ τὸ Παρίσι ὁ Τουργκένιεφ κι' ἀπὸ τὴν πρώτη μας γνωριμία τόσο μ' ἀγάπησε, ποὺ ὁ Μπιελίνσκη λέει πὼς εἶναι ἐρωτευμένος μαζὺ μου...». Ἀνάμεσα σ' αὐτὸν τὸ φανταχτερὸ κόσμο τῶν θαυμαστῶν, ὅπου στὰ σαλόνια του σύχναζε, ἐρωτεύεται δυνατὰ τὴν ὥραια Εὐδοξία Πανάεβνα, γυναικὰ κάποιου ἀσημοῦ λογοτέχνη, χωρὶς νὰ βρεῖ στὸ αἶσθημά του ἀνταπόκριση, γιατί ἡ φιλολογοῦσα κοκέτα θὰ κολακευότανε, βέβαια, πὼς ἕνας διάσημος σύχναζε σπῆτι τῆς, σίγουρα, ὅμως, δὲν τῆς ξέφευγε πὼς αὐτὸς ὁ διάσημος εἶταν ἕνας ἀχαρὸς καὶ λιγομίλητος νέος μὲ ἀκανόνιστο κοντὸ σῶμα, στραφτερὰ γκρίζα ματάκια φοβισμένου ἀγριμοῦ βαθουλιασμένα στὶς κόγχες τους, καὶ χολεριασμένο πρόσωπο, ἐπιβληπτικὴ χάρη στὸ ἀνοιχτὸ του μέτωπο, ἀληθινὸ ἔμβλημα μιᾶς σκοτεινῆς μελαλοφυΐας. Ἡ ἐρωτικὴ ἀποτυχία δὲν ἀργεῖ νὰ ταραξεῖ γιὰ καλὰ τὸ πάντα εὐαίσθητο νευρικὸ του σύστημα,—μὲ ἀϋπνίες, τρεμοῦλες στὰ ἄκρα, ἰδρῶτα καὶ ὑποῦλο πυρέτιο: «Ἡ ὑγεία μου, γράφει στὸ Μίσα, ἔχει τρομερὰ χειροτερέψει... Δὲν μπορῶ νὰ ζήσω ὅπως μοῦ ταιριάζει, εἶμαι σὲ τρομερὴ ταραχὴ. Ἄν δὲν πάω αὐτὸ τὸ καλοκαίρι γιὰ θαλάσσια λουτρά, σίγουρα θὰ καταστραφῶ...». Ὄταν, ὅμως, εἶσαι ὁ Ντοστογιέβσκη, καθὼς περιφέρεις μέσα σ' αὐτὸν τὸ γυάλινο κόσμο μιὰ δόξα χωρὶς χρήματα καὶ καλὴ ὑγεία, σφίγγοντας στὰ χεῖλη τὴν ἐρωτικὴ πικρία σου, δὲν μπορεῖ νὰ μὴ βλέπεις πίσω ἀπὸ τὴ διαφάνειά του πόση ἐλαφρότητα κρύβεται στὸ φρόνημα τῶν ἀνθρώπων του, πόση κενολογία στὶς συζητήσεις τῶν διανοουμένων του, πόσος δυτικόφιλος μαϊμουδισμὸς κι' ἐγωπάθεια. Ἐτσι, ὁ γεννημένος αὐτὸς μονόχλωτος ξαναγυρίζει στὸν ἑαυτὸ του, ὅπως τὸ λαβωμένο ἀγρίμι στὴ μονιά του, καὶ βρίσκει τὴν ἡρεμία του σὲ μιὰ ἐσωτερικὴ αὐτάρκεια, περιορίζοντας τὴ ζωὴ του σὲ μικρὸ κύκλο ἀπὸ ἀγαπημένους φίλους, ὅπως ὁ ποιητὴς Νεκράσωφ καὶ οἱ φιλολογικοὶ κριτικοὶ Μπιελίνσκη καὶ Μαϊκωφ: «Ἀδελφέ μου, γράφει στὸ Μίσα, ὅσο πὶο πλούσιοι εἶμαστε στὸ πνεῦμα καὶ σὲ ἐσωτερικότητα ἢ τύχη μας εἶναι καλύτερη. Ἀσφαλῶς ἡ παραφωνία εἶναι φοβερὴ, φοβερὴ ἢ ἀνισορροπία ποὺ μᾶς προκαλεῖ ἡ κοινωνία. Ἡ ἐξωτερικὴ ζωὴ μας πρέπει νὰ βρίσκεται σὲ ἀρμονία μὲ τὸν ἐσωτερικὸ κόσμο μας...». Μολονότι, ὅμως, δημοσιεύει ἀξιόλογες νουβέλλες, μεταφράζει ἀπὸ γαλλικὰ καὶ γερμανικὰ, ἐξοφλεῖ χρέη, ἀνακαλύπτει συγγραφεῖς, τὸ καταλαβαίνει πὼς μὲ τὸ ν' ἀπομακρύνεται ἀπ' τὸν κόσμο δημιουργεῖ ὁ ἴδιος αὐτὴ τὴν δυσαρμονία ἀνάμεσα στὴν ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ ζωὴ, ποὺ ἡ ἀδιάκοπη παλίρροιά τῆς

τοῦ φέρνει συχνές κρίσεις. «Ἀδελφέ μου, ἐξομολογίεται στὸ Μίσα, μὲ τὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ γεγονότα, ἡ ἐσωτερική μας ζωὴ διογκώνεται ἐπικίνδυνα. Τὰ νεῦρα καὶ ἡ φαντασία πέρνουν μέσα στὸ ἄτομο μιὰ πολὺ μεγάλη θέση. Κάθε ἐξωτερικὸ περιστατικὸ τοῦ φαίνεται, τότε, τεράστιο καὶ φοβερό, γιατί δὲν ἔχει συνηθίσει. Ἀρχίζει νὰ φοβάται τὴ ζωὴ...». Καὶ ὁ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς, νιώθοντας νὰ τὸν πνίγει σὰν ἀγχος αὐτὴ ἡ ζωὴ στὸ περιθώριο, καταγράφει στὰ γράμματα πρὸς τὸν ἀδελφὸ του καὶ τὶς ἀνεπαίσθητες ἀκόμη δονήσεις ἀπ' τὰ ἔγκατα τῆς καταπιεσμένης του ψυχῆς, ποῦ γρήγορα θὰ πλημμυρίσει ἀπὸ τὴν πυρακτωμένη λάβα της...

 Ἄν μ' ἔνα λογοτεχνικὸ κατόρθωμα, τὸ «Φτωχόκοσμος», ἡ φήμη ἀνέβηκε ὡς τὴ σοφία του καὶ, γιὰ λίγο, τὸν λύτρωσε ἡ πρόσκαιρη δόξα, ἔχοντας τώρα τὴν πείρα ἑνὸς τόσο μάταιου προηγούμενου ζητᾶ τὸ συγκλονιστικὸ ἀντίρροπο στὴ δράση ὅπως πνίγεται ἀπ' τὴν αὐτοεπανάληψη. Μονομιᾶς τοῦ φαίνεται πολὺ μικρόψυχο ν' ἀγωνίζεται μὲ τὴν πένα γιὰ ν' ἀναστηλώσει τὴν ἐτοιμόρροπὴ του ζωὴ, ἐνῶ ἄλλοι, πρὸ γενναίοψυχοι ἀπ' τὴ γενεά του, πολεμοῦν κιάλας στοὺς δρόμους γιὰ μιὰ δικαιότερη Ρωσία. Ἄραγε, πόσες ὕστερα νύχτες, ὅπως ὁ τυραννικὸς του μόνολογος θάφτανε ὡς τὸ παραλήρημα, ὁ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς, γεννημένος νὰ κάνει τοὺς φανταστικοὺς κόσμους του χειροπιαστοὺς γιὰ τοὺς ἄλλους, θὰ τρέκλιζε κάτω ἀπ' τὶς καπνισμένες ξυλοδεσιές τῆς σοφίας του κυνηγώντας ν' ἀδράξει τὸ δράμα μιᾶς χριστιανικώτερης Ρωσίας. Μέσα στὸ ἰδεατὸ του πάνθεο τὰ πορτραῖτα τοῦ Σαὶν Σιμόν, τοῦ Φουριέ, τοῦ Μπακούνιν, τοῦ Λουὶ Μπλάν παίρνουν τώρα τὴ θέση τοῦ Σὺη, τῆς Σάνδη, τοῦ Οὐγκώ, τοῦ Μπαλζάκ ποῦ τὸν φώτιζαν ὡς τώρα σὰν ἀστερισμοὶ στὶς δημιουργικὲς ἐξορμήσεις του. Ἀποφεύγει ἀκόμη τὶς παρέες μὲ τὸν Μπιελίνσκη, τὸν Νεκράσωφ, τὸν Μάϊκωφ καὶ τοὺς ἄλλους ἀνυποψίαστους καλαμαράδες. Καὶ τὸ ἀντιφατικὸ καὶ ἀνακόλουθο, ποῦ ἀπὸ τώρα κι' ἐξῆς μιὰ ἀγαθὴ μοίρα, ἐπιμένοντας φανατικὰ νὰ τὸν προορίζει μονάχα γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ, θὰ τὸ ποντίζει σὰ νάρκη κάτω ἀπὸ κάθε παράκουη πράξη του γιὰ νὰ ἐξουδετερώσει τὶς συνέπειές της μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ τὸν συνετίσει, παρουσιάζεται κι' ἐδῶ: Ὁ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς περιφρονώντας τοὺς φιλελεύθερους συναδέλφους του, ὅπως ὁ Μπιελίνσκη καὶ ὁ Νεκράσωφ, ποῦ στὶς συγχρονισμένες κοινωνικὲς ἰδέες τοὺς ἀντιπρόβαλε μιὰ μυστικοπαθῆ θρησκοληψία, πηγαίνει σ' ἕναν κύκλο κομμουνιστῶν, θαυμαστῶν τοῦ Καρόλου Φουριέ, ποῦ μὲ τὸ «Φαλαγγεῖο» του εὐαγγελίό τοὺς ὑποστηρί-

ζουν τὴν ἀθρησκεία καὶ τὸν ἀνηθικισμό, θεμελιώνοντας τὴ χιμαιρικὴ πολιτεία τοὺς σὲ μιὰν ἰδιόμορφη κοινοκτημοσύνη καὶ μιὰ ἀποτροπιαστικὴ πολυγαμία. Μὰ εἶναι πρὸ δυσκολόβατα τὰ μονοπάτια στὴν ἐσωτερικὴ του πραγματικότητα, ὅπου ὀλοένα κυνηγᾷ αὐτὸ τὸ ἀπιαστο νέο ἰδανικὸ του, ἐνῶ οἱ φαντασιοκόποι τὸ κατασκευάζουν στὴ δική τους, τὴ συμβατικὴ μὲ τὴν ἀποκρουστικὴ λογικοφάνεια. Ἔτσι, δὲν ἀργεῖ νὰ τοὺς ἐγκαταλείψει γιὰ νέους ὁμοϊδεάτες, πρὸ μετριοπαθεῖς. Καὶ τὸ Μάρτη τοῦ 1846 γνωρίζεται μ' ἕναν εὐπορὸ πρῶν φοιτητῆ, ὑπάλληλο στὸ διοικητικὸ κλάδο τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, τὸν Πετρατσέφσκη, ἕναν ἰδιόρρυθμο τύπο, ἀνισοκράμα κυνικοῦ καὶ ρωμαντικοῦ, ποῦ κάτω ἀπ' τὸ πλατύγυρο καπέλο του διατηροῦσε μιὰν ἐντυπωσιακὴ μαύρη γενειάδα σὲ κόψη αἰθιοπικῆ.

Μοιραία γνωριμία. Γίνεται μέλος τῆς ὁμάδας του, ποῦ ἔχει θετικώτερες ἐπιδιώξεις, βασισμένες στὴ ρωσικὴ πραγματικότητα: Κατάργηση τῆς δουλοπαροικίας, διοικητικὲς μεταρρυθμίσεις, δημιουργία αὐτονόμων συνεταιρισμῶν. Στὶς ἀτέλειωτες φιλολογικοσοσιαλιστικὲς συζητήσεις αὐτῆς τῆς ὁμάδας μέσα στὸ μποέμικο καμαράκι τοῦ Πετρατσέφσκη, ὁ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς ἔρχεται συχνὰ σὲ σύγκρουση μ' ἕναν ὑποχθόνιο, σιγαλόφωνο νέο, τὸν Σπέτσνεφ, τὸ «Μεφιστοφελῆ μου» ὅπως θὰ τὸν ἀποκαλέσει, γιατί ἡ παράξενη γοητεία αὐτοῦ τοῦ ἀδιάλλακτου, ποῦ οἱ ξανθιὲς μακρυὲς μποῦκλες του πλαισιώνανε ἕνα λεπτὸ γυναικεῖο πρόσωπο, σαρκερὰ κόκκινα χεῖλη καὶ μαῦρα δαχτυλίδια γύρω ἀπ' τὰ μεγάλα μάτια του, τὸν τραβᾷ καὶ μαζὺ τὸν ἀπωθεῖ, ἴσως κι' ἐξ αἰτίας ἑνὸς χρέους μὲ τὸ ὁποῖο αἰσθανόταν δεμένος μαζί του καὶ γι' αὐτὸ ταπεινωμένος πιάνει φιλία μὲ τὸν ποιητὴ Ντούρωφ, τὸν Πλετσέγιεφ, τὸν Σαλτίκωφ, ὄλους ἀνήσυχους καὶ καλλιεργημένους νέους, ποῦ τοὺς γνωρίζει ἕνα βράδυ στὸ Μίσα καὶ σιγά-σιγά νιώθει ἀληθινὴ ξεκούραση πηγαίνοντας κάθε Παρασκευὴ στὴ συντροφιά τους γιὰ νὰ διασκεδάσει τὴν ἀθεράπευτη ἀθυμία του, ξαπλώνοντας στὸν καναπέ ἢ στὶς ξεχαρβαλωμένες καρέκλες, πίνοντας τσάι καὶ καπνίζοντας ἀνατολίτικες μακριὲς πίπες ἐνῶ κατάτρωγε τὰ «παράνομα» βιβλία ἀπ' τὴ βιβλιοθηκούλα τοῦ Πετρατσέφσκη, καθὼς «οἱ συνωμότες» συζητοῦσαν τὰ τελευταῖα πολιτικὰ καὶ φιλολογικὰ νέα... Ξαφνικά, σηκωνόταν κάποιος καὶ κριτίκαρε μ' ἕξαψη τὸ «τυραννικὸ» καθεστῶς τὸν διαδεχόταν ἄλλος, πρὸ ἀπόλυτος, ζητώντας μέσα σὲ χειροκροτήματα τὴν ἐκθρόνιση τοῦ τσάρου ἕνας τρίτος, μετριοπαθὴς αὐτός, χάριζε στὸν τσάρο τὸ θρόνο του, μὰ πρότεινε κιάλας σύνταγμα μὲ ἄρθρα ποῦ περιόριζαν τὴν ἐξουσία του. Ἀπὸ μιὰ γωνιά ἄλλος ἀπάγγελλε ἐ-

παναστατικούς στίχους. Τέλος, κάποιος διάβαζε μιὰ μελέτη του, γιὰ ν' ἀκολουθήσει, ἤρεμα πιά, ἢ ἐπιστημονικὴ συζήτηση. Ὁ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς, παραδέρνοντας κάπου δυὸ χρόνια τώρα ἀπὸ κύκλο σὲ κύκλο γιὰ νὰ βρεῖ ἕναν ἰδεολογικὸ προσανατολισμό, ἔχει γίνῃ σκεπτικιστὴς αὐτὴ τὴν περίοδο. Βρίσκει φριχτὴ τὴ ζωὴ σ' ἕνα «Φαλανστήριο» καὶ ἀνόητη λύση μιὰ κυβέρνηση ἐπαναστατικὴ. Κατὰ βάθος, γι' αὐτὸν ὁ Τσάρος εἶναι ἕνα ταμποῦ, πού ἀπ' τὴ γενναιοψυχία του περιμένει τὴ σωτηρία τῆς Ρωσίας, ὅπως τὸ τραγούδησε σὲ στίχους τοῦ ὁ θεὸς τοῦ Πούσκιν, γιατί ὁ Τσάρος εἶναι «πατέρας» τοῦ λαοῦ του. Κι' ἐνῶ ἀπὸ ἐσωτερικὴ ἐπιταγὴ ξεστράτισε τὸν τελευταῖο καιρὸ στὴ δράση, ὡρες-ὡρες κατέχεται ἀπὸ τὴ μεσιανικὴ προσδοκία ἐνός «κάτι», διαχυτοῦ μέσα στὴν ἀτμόσφαιρα, πού θ' ἀλλάξει τὰ πεπρωμένα τῆς Ρωσίας.

Ὁ καιρὸς, ὅμως, περνᾷ καὶ τὸ «κάτι» αὐτό, μὲ τὴ μορφή μιᾶς τσαρικῆς προσφορᾶς στὸ λαὸ τῆς Ρωσίας, δὲ γίνεται πραγματικότητα, ἐνῶ οἱ χωρικοὶ ὀλοένα ἐξαθλιώνονται ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευση τῶν τσιφλικιάδων καὶ οἱ φονικὲς ἐξεγέρσεις τοὺς προκαλοῦν τρομακτικὰ ἀντίμετρα τῆς Ὀχράνα. Οἱ κύκλοι τῶν διανοουμένων βρίσκονται σὲ ἀναβρασμό· ἐπαναστατικὰ «προνοουσιαμένα» κυκλοφοροῦν στὶς δυὸ πρωτεύουσες· οἱ συλλήψεις δὲν μποροῦν νὰ συγκρατήσουν τὴ λαϊκὴ ὀργή. Τέλος, οἱ μουζικκοὶ τοῦ Βίτεμποκ στασιάζουν καὶ, θύελλα σκοτεινὴ, ξεχύνονται στὸ μεγάλο δρόμο γιὰ τὴν ἅγια Πετρούπολη. Ὁ στρατὸς πρόφτασε καὶ τοὺς σταμάτησε μὲ πολὺ ἀγῶνα. Ἀπὸ τότε τὰ λαγωνικὰ τῆς μυστικῆς ἀστυνομίας ἀγρυπνοῦν, δομίζονται, καὶ στὴν κατάλληλη στιγμή ἀρπάζουν τὸ θῆραμά τους, πού τὸ περιμένουν δάντεια βασανιστήρια γιὰ νὰ καταδώσει τοὺς ὁμοϊδεάτας του καὶ τὰ σχέδιά τους. Μιὰ κραυγὴ, ὅμως, πού βγαίνει ἀπὸ βαθὺ πόνο, δὲν μπορεῖ γιὰ πολὺν καιρὸ νὰ καταπνιγεῖ, ὅταν, μάλιστα, διαπλατύνεται ξαφνικὰ γύρω τῆς ἢ κραυγὴ ἐνός ἄλλου μεγάλου ἔθνους, γιὰ νὰ ἐνωθοῦν μαζί σὲ μιὰν ἐπαναστατικὴ διφωνία. Εἴμαστε στὰ 1848, ὅπου ἡ Γαλλία ξεσηκώνει καινούργια ἐπανάσταση γιὰ νὰ σώσει τὴ Δημοκρατία τῆς. Ὁ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς, καθὼς ζεῖ αὐτὸ τὸ διάστημα μιὰ ζωὴ γεμάτη χρηματικὲς στενοχώριες, μεταφράζοντας γιὰ νὰ ἐξοφλεῖ τὰ χρέη του καὶ κάνοντας ἐκδοτικὰ σχέδια γιὰ νὰ ἐγκαρδιώσει τὸν ἀδελφό του, τὸ Μίσα, πού τὸν δανεῖζει συχνά, δὲν ἔχει οὔτε τὴν ἱκανοποίησι ὅτι ἐξελίσσεται στὴν τέχνη του, γιατί ἢ «Ἰδιοκτήτρια» κι' ἕνα μέρος ἀπὸ τὴ «Νιέτοσκα Νεζβάνοβνα», πού δημοσιεύει σὲ περιοδικά, ἀπογοητεύουν τοὺς θαυμαστὲς του. «Ἀρχίζω νὰ μισῶ αὐτὴ τὴ βιαστικὴ δουλειά, πού δὲ μοῦ ἀποφέρει τί-

ποτε, τὴ θελημένη σκλαβιά μου...», γράφει στὸν ἐκδότη Κρέβσκη. Ἔτσι, εὐερέθιστος ἀπὸ τὴν ἀπογοήτευσή του, ἀνικανοποίητος, μὲ σπασμένα νεῦρα, πού μάταια προσπαθεῖ νὰ τὰ δυναμώσει πηγαίνοντας γιὰ λίγον καιρὸ στὸ κτῆμα τοῦ Νιτάροβδε, ἀκούει μ' ἐνθουσιασμό τὰ φλογερὰ λόγια τῆς θεᾶς τοῦ Γεωργίας Σάνδη πρὸς τοὺς συμπατριῶτες τῆς: «Μεγάλε καὶ ἀγαθὲ λαέ, εἶσαι ἐκ φύσεως ἡρωϊκός, ἦπιος ὅπως τὸ σθένος! Θὰ κυβερνήσεις, ὦ λαέ, κυβέρνησε ἀδελφικά...». Καὶ ὑποδέχεται, σὰν σωτήρια λύση του, τὴν ἐπανάσταση. Ὁρμητικὸς τώρα στὶς συγκεντρώσεις τῆς ομάδας του, διηγιέται ἀτέλειωτα περιστατικὰ γιὰ τὴ σκληράδα τῶν ἀφεντάδων, τὴν αὐστηρότητα τῶν ἀξιωματικῶν, δέχεται νὰ συντάξει «κατηγορητήρια» καὶ, ἐπικρίνοντας τὴ διασπαστικὴ τακτικὴ μερικῶν, παρασύρεται ἀπὸ τὴν πρόταση τοῦ ὑποχθόνιου κατσαρομάλλη Σπέτσνεφ, τοῦ «Μεφιστοφελῆ» δανειστῆ του, καὶ ἰδρύουν μιὰν ὑποομάδα ἀπὸ λίγα ἀποφασιστικὰ μέλη. Σὲ λίγο ἡ ὑποομάδα ἀποκτᾷ ἕνα λαθραῖο μικρὸ τυπογραφεῖο γιὰ νὰ τυπώνει ἐπαναστατικούς λιβέλλους. Ὁ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς εἶναι πιά χειροτονημένος ἐπαναστάτης. Ἡ ἀσφάλεια, ὅμως, πού τὴ διευθύνει ὁ στρατηγὸς τῆς χωροφυλακῆς κόμης Ὁρλώφ, ἔχοντας ἀπὸ καιπὸ θετικὲς πληροφορίες πῶς «λυκειόπαιδα», ἐλεύθεροι στοχαστὲς καὶ φοιτητὲς συγκεντρώνονται στὸ σπίτι τοῦ «κομμουνιστῆ» Πετρατσέφσκη, βρίσκει στὸ πρόσωπο ἐνός Ἀντονέλλι τὸν ἰδανικὸ χαφιέ γιὰ νὰ τὴν κατατοπίζει στὴ δράση τῆς. Τὸν Μάρτη τοῦ 1849 ὁ Ἀντονέλλι κάνει τὴν ἐμφάνισή του στὶς «Παρασκευές» τῆς ομάδας. Ὅπως εἶναι δειλός, φοβισμένος μέσα στὸ κόκκινο γιλέκο του, προσπαθεῖ μὲ τίς συζητήσεις, τὰ εὐρωπαϊκὰ ποῦρα του, τίς ριζοσπαστικὲς ἰδέες του νὰ κάνει ἐντύπωση. Δὲν ἀργεῖ νὰ παρασύρει τὴν ομάδα σὲ κατηγορητήρια ἐναντίον τῆς πολιτείας καὶ τῆς ἐκκλησίας. Καὶ μολονότι μερικοὶ ἀναρωτιοῦνται πῶς ξεφύτρωσε ἀναμεσα τοὺς αὐτὸς ὁ αὐτόκλητος, ὁ Ἀντονέλλι καταφέρνει νὰ κερδίσει τὴν ἐμπιστοσύνη τους, τοὺς ἀκολουθεῖ στὰ δεῖπνα ἀπὸ τοῦ ἐνός στὸ σπίτι τοῦ ἄλλου καὶ γυρίζοντας στὸ δικό του γράφει τίς ἐκθέσεις του, πού πᾶνε ὀλοῖσια στὸ στρατηγὸ Ὁρλώφ. Καθὼς, ὅμως, τὰ στοιχεῖα του κρίνονται ἀκόμη «ἀνεπαρκῆ», γίνεται σατανικώτερος γιὰ νὰ ἀποσπάσει θετικώτερες ἀποδείξεις συνωμοτισμοῦ τῆς ομάδας Πετρατσέφσκη. Ἡ εὐκαιρία τοῦ δόθηκε γρήγορα: Εἶταν τὸ ἀντίγραφο ἐνός γράμματος τοῦ κριτικοῦ Μπιελίνσκη πρὸς τὸν Γκόγκολ, σταλμένο στὸν Ντούρωφ ἀπὸ τὸ «Μεφιστοφελῆ», τὸν Σπέτσνεφ, πού βρισκότανε τότε στὴ Μόσχα, καὶ ὅπου ὁ μεγάλος κριτικὸς κατηγοροῦσε τὸ φημισμένο μυθιστοριογράφο γιὰ τὴν πίστη του στὴν ἐκ-

κλησία καὶ τὸν Τσάρο. Ὁ Ντοστογιέβσκη ὑπόσχεται νὰ διαβάσει μπροστὰ σ' ὅλη τὴν ομάδα τὸ ἀντίγραφο αὐτὸ καί, τὸν Ἀπρίλη, ἐκτελεῖ τὴν ὑπόσχεσή του μέσα στὸ σπίτι τοῦ Πετρατσέφκη, ἀπαγγέλοντας μὲ ὀρμητικὸ τόνο τὸ κείμενο, σὰ νὰ υλοθετοῦσε τὸ περιεχόμενό του, πραγματικὸ κατηγορητήριον τοῦ κριτικοῦ πρὸς τὸν συγγραφέα γιὰ τὰ κληρικόφιλα καὶ φιλομοναρχικά του αἰσθήματα, ἐνῶ οἱ νεαροὶ συνωμότες σηκώνουν πανδαιμόνιο ἀπὸ τὰ γιουχαίσματα καὶ τὰ χειροκροτήματα. Ὁ Ἀντονέλλι, ὅπως δείχνει πῶς ἀκούει μὲ συνωμοτικὴ κατάνυξη τὸ κείμενο, κάνει κιάλας νοερά τὴν ἐκθεσὴν τοῦ ἀναφέροντας μαζὺ καὶ κάποιες φράσεις ποὺ θὰ ξεστομίσει μετὰ λίγες μέρες σ' ἓνα δείπνο τους ὁ φανφαρόνος Πετρατσέφσκη: «Καταδικάσαμε σὲ θάνατο τὴ σημερινὴ κοινωνία, τώρα ἀπομένει νὰ ἐκτελέσουμε τὴν ἀπόφασή μας...». Σ' ἓνα ἄλλο δείπνο, στὸ σπίτι τοῦ Σπέτσνεφ, ὁ Γκριγκόρωφ διαβάζει τὴ νουβέλα τοῦ «Ἡ ἀφήγηση ἐνὸς φαντάρου», ὅπου τὸ ἐπαναστατικὸ της περιεχόμενον δημιουργεῖ ἐνθουσιασμούς. Ἡ ἐκθεσὴν τοῦ θὰ εἶναι τέλεια ἐνοχοποιητικὴ. Καὶ ὁ νεαρὸς καταδότης, ποὺ αἰσθάνεται κιάλας τὰ ἀργύρια νὰ χαϊδεύουν τὴν παλάμη του, παρουσιάζει στὸ Ὑπουργεῖο Ἐσωτερικῶν τὴν ἐκθεσὴν του. Ὅπως τὸ εἶχε φανταστεῖ, τὰ «στοιχεῖα» του εἶταν ὀλότελα ἐπιβαρυντικά γιὰ τὴν Ὁμάδα Πετρατσέφσκη. Κι' ὁ στρατηγὸς Ὀρλώφ, ἀνακοινώνοντάς τα στὸν Τσάρο, εἶδε τὸ Νικόλαο Α' νὰ γίνεται σκεπτικὸς, γιὰ τὴν θυμήθηκε τοὺς «Δεκεμβριστὲς», ποὺ εἶχε ἐξοντώσει μόνον ἀνέβηκε στὸ θρόνο. Μήπως τοῦτοι οἱ νεαροὶ εἶναι ἐπιβίωσή τους; Ἄχ, αὐτὸ τὸ δηλήτηριον τοῦ λαοῦ, οἱ δυτικὲς ἰδέες... «Πρέπει νὰ τοὺς συλλάβουμε· πηγαίνετε μὲ τ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ ἅς γίνει τὸ θέλημά του...», γράφει στὸ περιθώριον τῆς ἀναφορᾶς. Ἀπὸ κείνη τὴ στιγμή ὁ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς εἶναι ἀπόβλητος ἀπὸ τὴ ρωσικὴ κοινωνία.

Κάποια Παρασκευὴ, 22 Ἀπριλίου, γυρίζοντας ἀργὰ στὴν κάμαρά του ἀπ' τὸ σπίτι τοῦ Πετρατσέφσκη, ὅπου εἶχανε συζητήσει γιὰ τὴν ἐκδοσὴ μιᾶς ἐφημερίδας, ἔπεσε στὸ κρεβάτι μάταια περιμένοντας νὰ τὸν πάρει ὁ ὕπνος, ὅταν μέσα στὴν ἀνοιχτάτικη νύχτα τὸν ξάφνιασαν κλαγγὲς σπαθίων ἀνάκατες μὲ φωνές. Τινάχτηκε. Ὁ ἀστυνόμος τῆς περιφέρειας του μ' ἓναν ἀντισυνταγματάρχη καὶ κάμποσους στρατιῶτες στεκότανε κιάλας μπροστὰ του καὶ τὸν πρόσταζε αὐστηρὰ νὰ ντυθεῖ. Στὸ μεταξὺ κάνουν ἐρευνα ἀνακατώνοντας ὅλο τὸ δωμάτιον, ξύνουν τὴν καπνοδόχον, ἓνα νόμισμα πέντε καπικίων πάνω στὸ τραπέζι τοὺς φαίνεται ὕποπτον. Ὑστερα ἀπὸ τὸν αἰφνιδιασμό, ὁ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς

δίνοντας ἀπὸ ἀντίδραση θάρρος στὸν ἑαυτὸ του, καθὼς ντύνεται μὲ νευρικότητα, συλλογιέται πῶς κάποια παρεξήγηση θάναται ἢ αἰτία μιᾶς τέτοιας συμπεριφορᾶς. Δὲν αἰσθάνεται ἐνοχος γιὰ κανένα ἀδίκημα. Καὶ τοὺς τὸ λέει. Μὰ ὁ ἀντισυνταγματάρχης τοῦ ἀπαντᾷ εὐγενικά, πῶς ὅλα θὰ ξεκαθαρίσουν ἐκεῖ ποῦ πᾶνε. Ἔτσι, τοὺς ἀκολουθεῖ ἀμίλητος μέσα στὴ βύθισή του, χωρὶς νὰ δίνει προσοχὴ στὰ ὑπονοούμενα καὶ τὰ νεύματα τῶν ἐνοικιαστῶν, ποὺ ξύπνησαν κι' εἶχαν μαζευτεῖ ἀπὸ περιέργεια στὰ σκαλοπάτια. Μπαίνουν στὸ ἀμάξι. Ἄραγε ποῖος ἀντίλογος ν' ἀναταράζει σὰν ξαφνικὸς κυκλώνας τὴν ἀνήμερή του ψυχὴ, καθὼς περνοῦν ἀπὸ τοὺς ἀδειοὺς δρόμους τῆς Πετρούπολης, ποὺ μόλις διαλύει τὴν παγερὴ ὀμίχλη τους τὸ γαλατερό φῶς τῆς αὐγῆς. Ὅταν, ὅμως, μπαίνουν στὴν αὐλὴ τοῦ τρίτου τμήματος, βρίσκει περιττὴ κάθε ἐξήγηση, γιὰ τὴν λαίμαργά του βλέμματα προφταίνουν καὶ διαβάζουν στὸ φάκελλο ποὺ κρατᾷ ὁ ὑπάλληλος τοῦ ὕπουργείου Ἐσωτερικῶν, ὅπως συγκεντρώνει γύρω του τὰ μέλη τῆς ὀμάδας Πετρατσέφσκη, τὴν ἐπικεφαλίδαν «πράκτωρ ὑποθέσεως: Ἀντονέλλι». Ὁ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς διατηρῶντας σ' ὅλη αὐτὴ τὴ διαδικασία ἀπόλυτη ψυχραιμία, ποὺ σὰν ἀδιαπέραστος θώρακας προστατεύει τὴν ἐσωτερικὴν του ἀκεραιότητα, ἐνῶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τὴν ὀμάδα ἔχουν χάσει ὀλότελα τὸ ἠθικόν τους, μόλις δείχνει τὴν ἐκπληξήν του καθὼς βλέπει ἀνάμεσά τους τὸν μικρότερον ἀδελφόν του, τὸν Ἀντρέα, ποὺ τὸν εἶχανε πιάσει ἀπὸ παρεξήγηση ἀντὶ γιὰ τὸ Μίσα. Τὴν ἄλλη μέρα μεταφέρθηκαν ὅλοι στὴς ἀπαίσιες φυλακὰς τοῦ φρουρίου Πετροπαυλόσκ, ὅπου χωρισμένοι σὲ δυὸ ὀμάδες—ὁ Ντοστογιέβσκη χαρακτηρίσθηκε ἀπὸ τοὺς σοβαρώτερους ἐνόχους—ἀπομονώθηκαν ἀφοῦ τοὺς φόρεσαν τὴ στολὴν τοῦ κατάδικου, γιὰ νὰ συνεχίσουν, μὲ τὴ σειράν τους κι' αὐτοί, μιὰν ἐξουθενωτικὴν τακτικὴν ἀπὸ χρόνια προφυλακίσεις, ποὺ ἀριθμοῦσαν ἑκατοντάδες θύματα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ μεγάλου Πέτρου, ὡς πρὶν εἴκοσι πέντε χρόνια, τοὺς «Δεκεμβριστὲς». Τὴν πρόσοψιν τοῦ φρουρίου τὴ μουλιάζουν τὰ νερά τοῦ Νέβα. Ὑπάρχει κι' ἓνας μικρὸς κήπος, ποὺ τὰ δέκα ἑπτὰ δέντρα του θὰ τὰ μετρήσει χιλιάδες φορὲς ὁ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς, καθὼς θὰ σέρνει τὰ ρευματικά του πόδια τοὺς ὀκτῶ αὐτοὺς μῆνες τῆς ὑποδικίας του ὅταν δὲν μένει μέσα στὸ κατάστενον ὑγρὸν κελλὶ μὲ τὸ δικτυωτὸ φινιστρίκι, πότε χτυπώντας συνθηματικὰ τὸν πλαϊνόν του τοῖχον, γιὰ νὰ βρεῖ λίγη παρηγοριάν στὴν ἐπικοινωνίαν μὲ κάποιον συγκατάδικον ὅλες ἐκεῖνες τὶς ἀτέλειωτες ὥρες τῆς βουβῆς νύχτας ὅπου ξαγρυπνᾷ ἀπὸ τοὺς ἐμετοὺς, ἀπὸ τὴν νεύρωση τοῦ στομαχιοῦ του, τοὺς πονοκεφάλους του, τὶς δύσπνοιες καὶ τὶς

ζαλάδες του, ἄλλοτε πάλι πάνω στὸ ἀχυρένιο του στρῶμα ἀναπολώντας, ὕστερα ἀπὸ ἓνα ἐφιαλτικὸ ὄνειρο, περιστατικὰ τῆς ζωῆς του, μὲ τὶς κορυφώσεις καὶ τὶς πτώσεις τους, ἐνῶ παρακολουθεῖ τὶς τρεμουλιαστὲς σκιὲς τοῦ καντηλεριοῦ πάνω στὸ λερωμένο πάτωμα... Ὡστόσο, ἔρχονται στιγμὲς ὅπου αἰσθάνεται μέσα τοῦ ἀπὸ τούτη τὴν πρόωρα γερασμένη ζωὴ, καθὼς ἀναβαφτίζεται στὸν πόνο, νὰ σκιρτᾷ μὲ βρεφικὴ ἀγνότητα μιὰν ἄλλη νιώθει τὰ κουρασμένα του αἰσθητήρια ἀπὸ τὸ διανοητικὸ ψηλάφισμα αὐτῆς τῆς ζωῆς νὰ καταγράφουν μέσα τοῦ τὶς πρῶτες ἐντυπώσεις—ὀράματα ἀπὸ τὸ πρωτοξύπνημα μιᾶς καινούργιας, καθαγιασμένης ἀπ' τὸ μαρτύριό του. Μήπως εἶδε ἀπὸ πολὺ ψηλὰ τὴ ζωὴ, ἀπὸ τὴ σκοπιά ἑνὸς δυτικοευρωπαίου διανοούμενου, γι' αὐτὸ ἔχασε τὴν προοπτικὴ τῆς, ἀντὶ νὰ τὴν ἀγκαλιάσει, νὰ τὴν κρατήσει σφιχτὰ στὰ χέρια του καὶ νὰ τὴ χαρεῖ σὰν ἀτίμητο δῶρο σταλμένο ἀπ' τὸ Θεό; Μήπως μιὰ ἀγαθὴ μοῖρα τὸν ἔσερνε ὡς αὐτὸ τὸ ἀδιέξοδο, γιὰ νὰ τὸν προφυλάξει μιὰ γιὰ πάντα ἀπὸ κάθε ξεστράτισμα; Μήπως τιμωρεῖται γιὰ τὴν ὑπερβολικὴ του ἐμπιστοσύνη στὴ λογικὴ τοῦ πλαῖνου, πού εἶταν σὰν προδοσία πρὸς τὴν ψυχὴ του, μόνη ἀξία ν' ἀντικρύσει πέρα ἀπὸ τὴν ἐφημερότητα τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ; «Υπάρχει μέσα στὸν ἄνθρωπο, γράφει στὸ Μίσσα ἀπὸ τὴ φυλακὴ, μιὰ ζωτικότητα καὶ μιὰ ἀντίσταση ἀκαταμέτρητες. Δὲν τῆξερα ὡς τώρα, μὰ νὰ πού τὸ κατάλαβα ἀπὸ τὴν πείρα μου...». Μὰ ἐνῶ ὁ πόνος τόσο χαλυβδώνει τὴν ψυχὴ τοῦ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς, ὥστε νὰ μπορεῖ ὠρες-ὠρες νὰ διαβάσει Σαίξπηρ καὶ νὰ σχεδιάζει καμιά νουβέλλα, καθὼς τραινάρει ἢ ἀνάκριση ἔχει κάνει φαντάσματα τοὺς χτεσινούς του ὁμοϊδεάτες: Ὁ Γκριγκόριεφ ὑποφέρει ἀπὸ νευρασθένεια· ὁ Κάτενεφ τρελλάθηκε καὶ βρίσκεται στὸ νοσοκομεῖο, ὅπου, σὲ λίγο, πεθαίνει. Ἀμλέτια διλήμματα βυθίζουσι σὲ σκέψεις τὸν Γιαστριέμσκη, πού ἀποφασίζει ν' αὐτοκτονήσει· ὁ γεννημένος ἐπιπόλαιος Πετρατσέφσκη ἀπὸ τὴν ἀπελπισία του γράφει στὴν ἀνακριτικὴ ἐπιτροπὴ ἓνα ἀνήκουστο ἔγγραφο, ὅπου παραπονιέται πὼς οἱ φρουροὶ δὲν τὸν ἀφήνουν νὰ κοιμηθεῖ χτυπώντας τοὺς τοίχους του μὲ βούρδουλα. Ὁ Ἀχαρούμωφ ἔχει βγάλει ἓνα καρφί ἀπ' τὸ κρεβάτι του κι' ὄλη τὴν ὥρα τὸ ἀκονίζει γιὰ νὰ ξεχνιέται... Εἶν' εὐτύχημα πού ἄφησαν ἐλεύθερο τὸν ἀδελφὸ του, τὸν Ἀντρέα καί, ὕστερα ἀπὸ σχετικὰ σύντομη φυλάκιση, τὸ Μίσσα. Ὡστόσο, οἱ μῆνες περνοῦν χωρὶς νὰ προχωρεῖ ἡ ἀνάκριση καὶ τὸ φθινόπωρο χαλᾷ ἢ διάθεση τοῦ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς: ἔχει ὑποχονδρίες καὶ ὑποφέρει ἀπὸ ἰλίγγους κι' ἀπὸ τὶς αἱμοροΐδες του. Βρίσκεται ἀναίτια μέσα σ' ἓναν τάφο, τώρα πού νιώθει νὰ σπαρταρᾷ μέσα τοῦ ἢ ζωῆ. Τέλος,

κάποια μέρα, τέλη Αὐγούστου, οἱ φρουροὶ τὸν ὀδηγοῦν κάμποσες φορές μέσα στὸ «Λευκὸ οἶκο», ὅπου ἡ ἀνακριτικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ γνωρίζει τὸ κατηγορητήριό: Σύχναζε σὲ συγκεντρώσεις ὅπου κατακρίνονταν τὰ κυβερνητικὰ μέτρα γιὰ τὴ λογοκρισία καὶ τὴ δουλειά· ὅταν ἄκουε νὰ διαβάσει ὁ Γκριγκόριεφ τὴ νουβέλλα τοῦ «Ἡ ἀφήγηση ἑνὸς φαντάρου» ἔδειχνε ζωηρὰ νὰ συμφωνεῖ μὲ τὸ ἐπαναστατικὸ τῆς περιεχόμενου· ὁ ἴδιος διάβασε μὲ ὕφος ἐπιδοκιμασίας τὸ γράμμα τοῦ Μπιελίνσκη στὸν Γκόγκολ, ὅπου ὁ κριτικὸς κατάκρινε τὴν ἀφοσίωση τοῦ συγγραφέα στὴν πολιτεία καὶ τὴν ἐκκλησία, βρίζοντας φανερὰ τοὺς δυὸ ἱεροὺς αὐτοὺς θεσμούς. Τὶς μέρες πού ἀκολουθοῦν, ψύχραιμος ὁ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς, βεβαιώνει τὸν ἀνακριτὴ πὼς μὲ τὰ φιλελεύθερα αἰσθηματὰ του ἐπιθυμοῦσε νὰ γίνεαι ὠφέλιμος στὴν πατρίδα του· ὅτι σέβεται ἀπόλυτα τὴν Πολιτεία καὶ τὴν Ἐκκλησία· ἀναγνωρίζει κάποια ἐλαφρότητα στὸν ἑαυτὸ του γιὰ τὴ δημοσιότητα πού εἶχε δώσει στὸ «γράμμα Μπιελίνσκη» τέλος, θεωρεῖ ὀλότελα ἀνάξια λόγου τὴν ἀπήχηση πού εἶχε τὸ περιεχόμενον τῆς ἀσημαντῆς νουβέλλας τοῦ Γκριγκόριεφ: «Δὲν εἶμυνα ποτέ μου σοσιαλιστῆς, βεβαιώνει τὴν ἐπιτροπὴ, μολονότι μ' ἀρέσει νὰ διαβάσω καὶ νὰ μελετῶ ὅσα ἔργα σχετίζονται μὲ τὰ κοινωνικὰ προβλήματα». Ἡ ἐπιμονὴ του ν' ἀρνεῖται τὸ κατηγορητήριό καὶ νὰ μὴν ὁμολογεῖ γιὰ τοὺς συντρόφους του τίποτε ἐπιβαρυντικὸ, κάνει τὸ διοικητὴ τοῦ Πετροπαυλόσκ στρατηγὸ Ροστόφτσεφ ἔξω φρενῶν. Ἡ ἐπιτροπὴ, καθὼς διαφωτίζει τὶς λεπτομέρειες, συχνὰ ἀμφιβάλλει ἂν τὰ «στοιχεῖα» τῆς θεμελιώνουσι πολιτικὸ ἀδίκημα. Ἔτσι, ἡ ἀνάκριση συνεχίζεται γιὰ πέντε ἀκόμη μῆνες, ἐξουθενώνοντας τοὺς ὑπόδικους, πού ἔχουνε πιά γίνεαι ἐρείπια. Φαίνεται πὼς γιὰ μερικοὺς ἢ ἐπιτροπὴ βγάζει «ἀπαλλακτικὰ βουλευματα». Ἡ ἀπόφασή τῆς, ὅμως, αὐτὴ ἀναγκάζει τὸν ὑπουργὸ Ἐσωτερικῶν νὰ ζητήσει νέα ἐξέταση, ὥστε ὑποχρεώνονται πιά οἱ ἀνακριτὲς νὰ τοὺς τιμωρήσουν ὄλους. Κι' ἐνῶ ἡ περίπτωσις «Πετρατσέφσκη» παραπέμπεται στὴ δικαιοδοσία στρατοδικείου μὲ σύνθεση μικτὴ, πού καταδικάζει ἑπτὰ μέλη τῆς σὲ ἔξορία, δεκαπέντε ἄλλα σὲ θανατικὴ ποινὴ, κι' ἄθωνει τὰ ὑπόλοιπα, ὁ Τσάρος, περιφρονώντας τοὺς κανόνες τῆς Δικονομίας, ἀναθέτει τὴν ὑπόθεση σὲ στρατοδικεῖο, πού δικάζει σύμφωνα μὲ τὸ νόμο «περὶ καταστάσεως πολιτορκίας» καὶ τοὺς καταδικάζει ὄλους σὲ θάνατο, ὑποδεικνύοντας στὸν Αὐτοκράτορα νὰ δείξει κάποια ἐπιείκεια στέλνοντας μερικοὺς στὴ Σιβηρία. Ὁ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς ἔχει τὴν τύχη ν' ἀνήκει στοὺς τελευταίους, μὰ δὲν τὸ ξέρει, γιὰτὶ ὁ Τσάρος ἀξίωσε ἢ ἀπόφασή του νὰ μείνει μυστικὴ. Ὡς τὴ νύχτα τῆς 21 Δεκεμβρίου

1849 οἱ κατάδικοι, μὴν ξέροντας ποιά θὰ εἶναι ἡ ἀπόφαση, μποροῦν ἀκόμη νὰ ἐλπίζουν.

Μὰ τὸ πρῶτ' τῆς 22, τοὺς ξυπνοῦν τὰ βήματά τῶν φρουρῶν κι' οἱ φωναχτὲς διαταγές, πού τὶς συνοδεύουν νευρικά σπειροειδή κλειδιά, νὰ λιγοστεύουν τὰ δευτερόλεπτα πού τὸν χωρίζουν ἀπὸ τὴν ἐλευθερία. Μέσα στὸ μούχρωμα ἢ ἔκφραση τῶν φρουρῶν δὲν τοῦ φαίνεται καθόλου ἐνθαρρυντική. Ὁ ἀγέρας τὸν σπαθίζει στὸ πρόσωπο μὲ τὴν ὑγρασία του, καθὼς βγαίνει στὴν αὐλὴ κι' ἀντικρῶζει ἀραδιασμένα στὴ σειρὰ τ' ἀμάξια. Εἶναι κι' οἱ εἴκοσι ἐκεῖ. Σπρώχνουν τὸν καθένα σ' ἓνα ἀμάξι μὲ ἀμίλητο πλάι τοῦ φρουροῦ καὶ ξεκινοῦνε. Κανεὶς δὲν ἀπαντᾷ στὶς ἐρωτήσεις, πού τοὺς κάνει. Ὁ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς, ἀσθενὴς ἀσθενὴς, ἓνα σακί ρευματικά κόκκαλα καὶ σάρκα ἀναιμική, πού ζεῖ μονάχα γιὰτὶ μιά μαγικὴ δύναμη τοῦ τὸ προστάζει, δὲν ἔχει οὔτε τὴ δύναμη ν' ἀπλώσει τὸ χέρι γιὰ νὰ καθαρῶσει τὸ θαμπὸ τζάμι τοῦ ἀμαξιοῦ, ὅπου πίσω του ἀσημίζει ὁ Νέβας. Τώρα θὰ περνοῦν ἀπὸ κάποια τοῦ γέφυρα, γιὰτὶ τὰ ξύλινα τῆς πάτερα τριζοβολοῦνε. Τὰ λακωνικά ἐρωτηματικά ἐνὸς μονόλογου, πού ἀντηχοῦνε δυσοίωνα μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς, ὅπως οἱ κρύες σταγόνες μέσα σὲ παρθένο σπήλαιον, μοιάζουν μὲ τὶς ἀκροτελευταῖες λέξεις ἐνὸς αὐτοκαταδικασμένου, πού ἀνυπομονεῖ ν' ἀλλάξει τὸ πουκάμισο μιᾶς κριματισμένης ζωῆς, γιὰ νὰ φορέσει ἀνοιξιὰτικο μέσα στὸ χειμῶνα. Μὰ πού πᾶνε; Γιὰτὶ αὐτὴ ἡ ἀτέλειωτη διαδρομὴ; Ὑστερα ἀπὸ τρία τέταρτα τῆς ὥρας, τ' ἀμάξια σταματοῦν, ἀνοίγουν μὲ θόρυβο οἱ πόρτες τους κι' οἱ εἴκοσι κατάδικοι πηδοῦν πάνω στὸ χιόνι. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἀνυποψίαστη πρώτη ματιὰ, σιγά - σιγά ξεχωρίζει ν' ἀναδύεται ἀπ' τὴν ὀμίχλη τὸ χαρῶπὸ θέαμα μὲ τὶς χιονισμένες στέγες καὶ τὶς καπνοδόχους πού καπνίζουν εἰρηνικά τῆς ἀπέραντης πλατείας ὅπου κάνει τὰ γυμνάσια του τὸ σύνταγμα Σεμινόβσκι. Κάπου τρεῖς χιλιάδες κόσμος ἀπὸ φοιτητὲς μὲ κασκέτα, γενειοφόρους ἔμπορους μὲ γουνένιους γιακάδες, γυναῖκες πούχουν δέσει κόμπο τὰ μαντήλια τους κάτω ἀπ' τὸ σαγῶνι, ὀπαλλήλους μὲ κονκάρδες γεμίζει τὶς τέσσαρες ἄκρες τῆς πλατείας, ὅπου στὴ μέση τῆς εἶναι στημένη μιά ξυλένια ἐξέδρα τριγυρισμένη ἀπὸ φράχτη. Γιὰ μιά στιγμὴ ὁ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς ξεχωρίζει τὸν ἄρρωστο Γκριγκόριεφ, τὸν μεφιστοφελὴ Σπέτονεφ, πού ἔχει ἔκφραση περιφρονητική, τὸν Πλετσέγιεφ πιδὸ κοντὰ του καὶ τὸν Ντούρωφ. Κάνει μιά κίνηση νὰ τοὺς ἀγκαλιάσει ψιθυρίζοντας ἓνα «χαίρε», ὅταν μιά τραχεῖα διαταγὴ τοὺς προστάζει

νὰ σταθοῦν στὴ γραμμὴ. Ὁ παπᾶς μπαίνει ἐπικεφαλῆς τῆς συνοδείας κι' οἱ εἴκοσι κατάδικοι ἀκολουθοῦν μουδιασμένοι. Κάποιος ψιθυρίζει πὼς θὰ τοὺς διαβάσουν τὴν ἀπόφαση. Ἄλλος δείχνει μὲ τὸ κόκκινο βλέμμα του τοὺς πασάλους, ὑπονοώντας πὼς θὰ τοὺς τουφεκίσουν. Τοὺς ἀνεβάζουν πάνω στὴν ἐξέδρα κι' ἓνας ἀξιωματικὸς τοὺς χωρίζει σὲ δυὸ ομάδες. Ἐννιά ἀπ' τὰ δεξιά, ἔντεκα ἀριστερά. Πίσω ἀπὸ καθέναν στέκεται κι' ἓνας χωροφύλακας. Ὁ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς, πού εἶναι ἔκτος στὴ σειρὰ, πλάι στὸν Μόμπιλι, κοιτάζει μέσα στὴν ἀφηρημάδα του τοὺς στρατηγούς νὰ πηγαινοέρχονται μὲ τὰ παράσημα πλάκα κάνοντας ὑπονοούμενους μορφασμούς, καὶ τοῦ εἶναι τόσο δύσκολο νὰ συνειδητοποιήσῃ τὴν κατάστασή του, ὥστε ἐτοιμάζεται νὰ διηγηθεῖ στὸν πλαιῖνό του μιά νουβέλλα πού σχεδίαζε στὴ φυλακὴ. Ἀλλὰ ἀκούει τὴ διαταγὴ νὰ βγάλει τὸ καπέλλο του καὶ μένει ξεσκουφωτὸς, νοιώθοντας τοὺς κροτάφους του νὰ χτυποῦν ἀπὸ τὸ δυνατὸ κρῦο, ἐνῶ πίσω του ὁ φρουρὸς τοῦ ξεφυσᾷ τὴ ζεστὴ του ἀνάσα στὸ λαιμό. Ἐνας στρατοδίκης ἀνεβαίνει, τότε, πάνω στὴν ἐξέδρα καὶ μὲ μονότονη, γρήγορη φωνὴ διαβάσει τὴν ἀπόφαση, ἀραδιάζοντας τὰ ἐγκλήματα πού ἔχει κάνει ὁ καθένας. Περιμένοντας μέσα στὴ βύθισή του, ὁ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς, νὰ τελειώσει αὐτὴ ἡ θεατρικὴ διαδικασία καὶ ν' ἀκούσει τὴν ποινὴ του, γιὰ νὰ γυρίσει, ἐπιτέλους, σ' ἓνα κελλὶ ἀνθρωπινώτερο ἢ νὰ ἀθωωθεῖ, ἀκούει μὲ σύγκορμη ἀνατριχίλα, ὕστερα ἀπὸ τὰ στόματα τῶν Πετρατσέφσκη, Μόμπιλι, Ἀχαρούωφ κι' ἄλλα πέντε ἔξη τὴ φράση «καταδικάζεται σὲ θάνατο». Τέλος: «Ντοστογιέβσκη Φεντόρ Μιχαήλοβιτς καταδικάζεται σὲ θάνατο!». Εἶναι πολὺ ἀδύνατος γιὰ ν' ἀντιδράσῃ ἀμέσως μὲ τὴ νόηση στὴ συγκλονιστικὴ ἐντύπωση, πού δέχτηκε σὰ ἠλεκτρικὴ ἐκκένωση στὸ σῶμα, καὶ στὰ λίγα δευτερόλεπτα πού μεσολάβησαν πρὶν ἀπ' τὴ συνειδητοποίησή της, ὅπως τὸ μούδιασμα πρὶν ἀπὸ τὸν πόνο, κοιτάζει μ' ἓνα χαῦνο βλέμμα μιά κρεατοεληθὰ στὸ σβέρκο κάποιου χωροφύλακα καὶ τὴν ἀνταύγεια ἐνὸς χάλκινου κομποῦ. Μὰ θὰ θυμᾶται σ' ὄλη του τὴ ζωὴ τὸ στιγμιότυπο μὲ τὸν ἀξιωματικὸ, καθὼς δίπλωσε τὸ ἔγγραφο τῆς καταδίκης του χώνοντάς το στὴν τσέπη, τσιμπᾷ τὸ αὐτὸ μὲ τὴν ἄκρη τοῦ δάχτυλου καὶ κατεβαίνει τὴ σκάλα τῆς ἐξέδρας μ' ἐπισημότητα. Κι ἐνῶ ἀκούει τώρα τὸν παπᾶ, πού ἔχει ἀνέβει στὴν ἐξέδρα καὶ μὲ συγκινημένη φωνὴ διαβάσει τὴν περικοπὴ ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο: «Τὸ λύτρον τῆς ἁμαρτίας εἶναι ὁ θάνατος», αἰσθάνεται τὶς ἴνες μέσα σ' αὐτὸ τὸ κουρελιασμένο σῶμα, πού ἀγαπᾷ τὰ κουρέλια του, σὲ μιά φρενίτιδα, ταραζεται σύγκορμος, πνίγεται ἀπ' τὸ

ξαφνικὸ κόχτασμα ποῦ τοῦ βάζει κενὰ στὴ σκέψη. Καὶ σὲ μιὰ στιγμή παραλύει μέσα του ὁ μηχανισμὸς, ποῦ μεταφέρει τὰ σήματα ἀπὸ τὶς αἰσθήσεις στὸ μυαλὸ γιὰ νὰ γεννηθεῖ ἡ τυραννικὴ συνείδηση. Γιὰ κάμποσα δευτερόλεπτα ἔχει γίνῃ ἕνα αὐτόματο. Κι' ἔτσι σκύβει καὶ φιλά τὸ μικρὸ ἀσημένιο σταυρὸ ποῦ τοῦ ἀφήνει στὰ χεῖλη ὁ ἱερωμένος. Ἀλλὰ νά, πάλι τὸν κατακλύζουν τὰ διαδοχικὰ κύματα μιᾶς παλίσροιας ἀπὸ συλλογισμοῦς. Τί μπορεῖ νὰ κάνει; Νὰ διαμαρτυρηθεῖ σάν ἄνθρωπος ἐναντίον τῶν συνανθρώπων; Νὰ διαμαρτυρηθεῖ στὸ Θεό, γιατί ἔδωσε τόση φονικὴ δύναμη στὸ δημιουργημά του, ὥστε νὰ μάχεται σατανικὰ τὸ ἔργο του; ὄχι! ὄχι! Μπορεῖ, ὅμως, —κι' εἶναι δικαίωμά του, — νὰ σφίξει τὰ χεῖλη καὶ νὰ πάρει πάνω του τὸ κρίμα τους: Εἶναι ἀθῶα τὰ εἴκοσι ὀκτώ του χρόνια ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων! Κι' ἂν ἀναβλύζει μέσα του σάν ἱαματικὸς πίδακας ὁ πόνος καὶ τοῦ ζεσταίνει τὰ σπλάγχνα τούτη τὴν κατάκρυα στιγμή, εἶναι ὄχι γιατί χάνει τὴ ζωὴ, οὔτε γιὰ τὸ πιθανὸ ἀγνωστο ποῦ τὸν περιμένει, μὰ γι' αὐτὲς τὶς σχέσεις ποῦ ἔχει δημιουργήσει σὲ τούτη τὴν πολυαγαπημένη γῆ: Τὴν ἀγάπη στ' ἀδέλφια του, στοὺς φίλους, ποῦ θὰ χαθοῦνε... Ἡ σάλπιγγα ἀντηχεῖ, τὰ τύμπανα χτυποῦν ἐπικήδεια, δυὸ δῆμιοι μὲ ἀποτροπιαστικὴ ἐμφάνιση, μὲ τρομερὰ χέρια δολοφόνων πλησιάζουν κι' ὄλας τοὺς μελλοθάνατους. Τοὺς διατάζουν νὰ γονατίσουν καὶ πάνω ἀπ' τὰ κεφάλια τους οἱ χωροφύλακες σπάζουν συμβολικὰ σπαθιά. Οἱ τρεῖς πρῶτοι δένονται στὸν ἀτιμωτικὸ πάσαλο καὶ οἱ δῆμιοι ρίχνουν πάνω τους τὶς κουκούλες. Σὲ λίγο, σ' ἐλάχιστα λεπτά, θάρθει ἡ σειρά του. Ὡ! εὐλογημένη στιγμή, ποῦ μέσα σ' αὐτὰ τὰ λίγα λεπτά θὰ γονιμοποιήσεις τὴν ψυχὴ τοῦ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς γιὰ νὰ γεννήσει τὸν τιτανικὸ του κόσμο. Συλλογίζεται ἴσως πῶς χάνει τὴ ζωὴ, τώρα ποῦ δρασκελώντας τὶς δεκαετίες ἔγινε μονομιᾶς ὄριμος γιὰ νὰ τὴν ἀνανεώσει. Θὰ συλλογίζεται πῶς ὡς τώρα, στὰ εἴκοσι ὀκτώ του χρόνια, ζοῦσε στὸν πρόλογο τῆς ζωῆς καὶ νὰ ποῦ τόσο ξαφνικὰ φρονηματίστηκε γιὰ νὰ τὴν κατανοήσει σ' ὄλο τὸ γῆινο μεγαλεῖο της. Τὰ μάτια του σπλώνονται στὸ θόλο τῆς γειτονικῆς ἐκκλησιᾶς, ὅπως χρυσαίνει ἀπὸ τὶς ἀνταύγειες τοῦ ἀδύνατου ἡλίου, καὶ δὲν μποροῦν νὰ ξεκολλήσουν. Νᾶναι, ἄραγε, τόσο ἐρεβικὸ τὸ ἀγνωστο ποῦ τὸν περιμένει; Κι' ἂν τὴν τελευταία στιγμή, —τούτη, νά: ποῦ φτερουγίζει γύρω του σκορπώντας τὴ νοτισμένη μπόχα τοῦ τάφου, —τοῦ χαρίσουν τὴ ζωὴ; Καὶ σὲ μιὰν ἔκλαμψη, ὅπου συνουσιάζονται ψυχὴ καὶ κορμί γιὰ νὰ γεννήσουν τὸ μεγάλο του πνεῦμα, ὁ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς βλέπει μὲ δακρυσμένα μάτια, σάν ἀποκαλυπτικὸ δρᾶμα, αὐτὴ τὴ ζωὴ,

ποῦ σ' ὄλα τὰ κατοπινὰ χρόνια του θ' ἀγωνίζεται νὰ βρεῖ τὸ νόημά της. Συνεπαρμένος ἀπὸ αὐτὸ τὸ δρᾶμα, μόλις παρακολουθεῖ τοὺς στρατιῶτες ποῦ ἔχουν πιά γεμίσει τὰ ὄπλα τους, τὰ σήκωσαν κιόλας σὲ στάση βολῆς, ἐνῶ οἱ τρεῖς χιλιάδες ψυχὲς τῆς πλατείας Σεμινόβσκι καὶ ἡ ἀπέραντη τοῦ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς, ὅπου μέσα της θὰ χωρέσει ὀλόκληρη ἡ Ἁγία Ρωσία, περιμένουν κρατώντας τὴν ἀνάσα γιὰ ν' ἀκούσουν μέσα στὴ θανατερὴ σιωπὴ τὴν τρομερὴ λέξη «πύρι!...». Ὡστόσο, κάτι θὰ συμβαίνει καὶ ἄργου. Ὁ Πετρατσέφσκι, ἀψηφώντας ἀπὸ παιδιᾶστικὴ πάντα ἐπιπολαιότητα τὸν κίνδυνο, σηκώνει τὴν κουκούλα του. Ἐνας ἀξιωματικὸς κουνᾷ συνθηματικὰ τὸ μαντήλι του καί, τότε, οἱ δῆμιοι ὀδηγοῦν τοὺς τρεῖς μελλοθάνατους ἐκεῖ ποῦ βρίσκονται οἱ δεκαεφτά ἄλλοι. Ὁ ἴδιος ἀξιωματικὸς, ποῦ εἶχε ἀπαγγεῖλει τὴ θανατικὴ καταδίκη τους, ἀνεβαίνει τώρα στὴν ἐξέδρα καὶ διαβάζει τὴν αὐτοκρατορικὴ χάρη. Ἡ σκηνοθεσία τῆς ἐκτέλεσης ἔγινε τέλεια, ὅπως τὸ εἶχε ἀπαιτήσει ὁ Τσάρος. Εἶταν, ὅμως, τόση ἡ νευρικὴ τους ὑπερένταση ποῦ, σωστὰ πτώματα μερικοὶ κατάδικοι, παραπονήθηκαν γιὰ νὰ μὴν τοὺς ἐκτελέσουν. Ὁ Γκριγκόριεφ τρελλάθηκε. Ὁ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς, ὅμως, δὲ θὰ ξεχάσει ποτέ του αὐτὴ τὴ στιγμή. Κι' ἐνῶ ξεκινᾷ γιὰ τετράχρονα καταναγκαστικὰ ἔργα στὴ Σιβηρία, ὅπου τὸν περιμένουν δάντια βασανιστήρια, θὰ τὰ ὑπομείνει μὲ σφιγμένα χεῖλη, γιατί αἰσθάνεται κιόλας πλάι του τὴ σκιά τῆς ἀγαθῆς μοίρας, ποῦ μετατρέπει τὶς ἀναποδιὰς τῆς ζωῆς του σὲ κατακτήσεις στὴν τέχνη του, νὰ τὸν συντροφεύει σ' αὐτὴ τὴ μεταθανάτια πορεία: «Τώρα θὰ εἶσαι παρηγορημένος, ἀδελφέ μου, γράφει στὸ Μίσσα, δὲν εἶμαι οὔτε ἀπογοητευμένος, οὔτε κι' ἔχασα τὸ θάρρος μου. Ἡ ζωὴ εἶναι παντοῦ ζωὴ, εἶναι μέσα μας κι' ὄχι στὸν κόσμο ποῦ μᾶς τριγυρίζει. Θάχω γύρω μου ἀνθρώπινα ὄντα καὶ θὰ εἶμαι ἄνθρωπος ἀνάμεσα σὲ ἀνθρώπους καὶ θὰ μείνω τέτοιος πάντα, ὅποιες συνθηκὲς καὶ νὰ μὲ περιμένουν, δὲ θ' ἀφεθῶ νὰ χάσω τὸ θάρρος μου, νὰ λυγίσω, — νὰ ἡ ζωὴ καὶ τὸ πρόβλημά της. Τῶχω καταλάβει πιά. Αὐτὴ ἡ ἔννοια ἔχει περάσει στὴ σάρκα καὶ στὸ αἷμα μου. Ναι, ἀληθινά! Αὐτὸ τὸ κεφάλι ποῦ ἐδημιούργησε, ποῦ ἔζησε τὴν ἀνώτερη μορφή τῆς τέχνης, ποῦ ἔχει συνείδηση τῶν πιὸ ὑψηλῶν κατηγοριῶν τοῦ πνεύματος καὶ ἐξοικειωθεῖ μέσα σ' αὐτὲς, αὐτὸ τὸ κεφάλι ἔχει πιά πέσει στοὺς ὠμούς μου. Μοῦ μένει, ὅμως, ἡ μνήμη καὶ οἱ μορφὲς ποῦ ἔχουν δημιουργηθεῖ κιόλας μέσα μου, μὰ ἀκόμη δὲν τοὺς ἔχω δώσει σάρκα... Ποτέ ὡς τώρα δὲν ἐνίωσα νὰ χοχλάζει μέσα μου ἕνα τόσο πληθωρικὸ καὶ γεμᾶτο ὑγεία ἀπόθεμα πνευματικῆς ζωῆς. Ἀλλὰ, τὸ κορμί

μου θὰ μπορέσει, ἄραγε, νὰ τὸ συγκρατήσῃ;». Ἄν, ὅμως, τὸ κορμί τοῦ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς σκλαβωμένο γιὰ τέσσερα δλόκληρα χρόνια θὰ σέρνει τέσσερα κιλά ἀλυσίδες στὰ πόδια του, τὸ πνεῦμα του ἐλεύθερο θὰ μηρυκάζει ἕνα μοναδικὸ θησαύρισμα ἀπὸ ἀναμνήσεις, πού θὰ γονιμοποιήσουν τὴ μεγαλοφυΐη του ἔμπνευσῃ. Γιατὶ ἀπὸ τούτη τὴ στιγμή μέσα σὲ κάθε αἴσθημα ἢ κατάσταση πού θὰ ζοῦν οἱ ἡρώες του, θὰ ἐπαναλαμβάνεται νοερά ἢ ὧρα τοῦ μαρτυρίου του μπρὸς στὸ ἐκτελεστικὸ ἀπόσπασμα τῆς πλατείας Σεμινόβσκη, — ὁ θάνατος καὶ ἡ ἀνάστασή του σὲ λίγα λεπτά: Ἡ μοναξιά, ἡ μεταφυσικὴ ἀγωνία, ὁ ἔρωτας, ἡ ἀγάπη, ἡ θυσία, τὸ παιχνίδι, ἡ καταστροφικὴ μανία, τὸ αὐτοκαταστροφικὸ πάθος, ἡ ἀφοσίωση στὸ Χριστό. Θὰ εἶναι μιὰ μορφή μαζωχιστικῆς ἡδονῆς γι' αὐτὸν ἢ αὐτοανάλωσή του μέσα στὸν ὕψηλὸ πυρετὸ τῶν ἐντατικῶν αἰσθημάτων πού ἀναλύει. Καὶ ἡ ὑπερβολὴ θὰ εἶναι πιά ἡ φυσιολογικὴ του κατάσταση.

* * *

Τὴ νύχτα τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων τοῦ ἔβαλαν τέσσερα κιλά ἀλυσίδες στὰ πόδια, κι' ὕστερα ἀπὸ ἕναν δακρύβρεχτο ἀποχαιρετισμὸ μὲ τὸν ἀδελφὸ του, τὸ Μίσα, σὲ μιὰν αἴθουσα τῶν φυλακῶν, ξεκίνησε μαζί μὲ τὸ Ντόροφ καὶ τὸ Γιαστρέμσκη γιὰ τὴ Σιβηρία, γεμάτος αἰσιοδοξία κι' ἐγκαρτέρηση. Καθὼς τὰ τρία ἔλκηθρα τρέχουν στοὺς δρόμους τῆς Πετρούπολης, οἱ νιφάδες τοῦ χιονιοῦ χαϊδεύουν τὶς στέγες, ἀπὸ τὰ φωτισμένα παράθυρα βλέπουν ἐλατόκλινα, χαρούμενα πρόσωπα πίσω ἀπ' τὰ τούλινα παραπετάσματα. Κατὰ σύμπτωση περνοῦν μπρὸς ἀπ' τὸ σπίτι τοῦ Μίσα. Σιωπηλὸς μέσα στὸ ἔλκηθρο ὁ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς, μ' ἀκίνητο πλάϊ του ἕνα γέρο φρουρό, νιώθει τὴν ψυχὴ του νὰ σιγοβράζει στὴ χόβολη μελαγχολικῶν αἰσθημάτων: Συλλογιέται πόσο ἄσκοπα σπατάλησε τὴ ζωὴ του σὲ φαντασιοπληξίες, σὲ πλάνες καὶ ἀδεξιότητες, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ τὴ δεχτεῖ σὰν ἀκριβὸ δῶρο: «Γιατὶ ἡ ζωὴ εἶναι εὐτυχία, κάθε λεπτὸ μπορεῖ νὰ εἶναι μιὰ αἰωνιότητα εὐτυχίας». Μά, νά, τὸ αἰσθάνεται ἀπ' ὄλες τὶς ἴνες τοῦ ἀδύναμου κορμιοῦ του, πὼς ἀλλάζοντας ζωὴ ξαναγεννιέται μὲ μιὰ νέα μορφή. Ὁ παγωμένος ἀγέρας, πού μπαίνει ἀπ' τὶς χαραμάδες τῆς τρόικας, τὸν τονώνει. Ὑστερα ἀπὸ ἐξήντα βέρστια ταξίδι, ἤπιανε μερικὰ φλιτζάνια ζεστὸ τσάϊ σ' ἕνα χωριὸ καὶ ξεκίνησαν, ἀνήμερα πιά Χριστούγεννα, μὲ κρῦο σαράντα βαθμοὺς ὑπὸ τὸ μηδέν. Ἐνῶ περνοῦν ἀπ' τὰ Οὐράλια, ἡ μιὰ χιονοθύελλα διαδέχεται τὴν ἄλλη. Τὰ ἄλογα δυσκολεύονται νὰ βαδίσουν καὶ γλυστροῦν. Βγαίνουν ἀπ' τὸ ἀμάξι, κι' ὅπως τοὺς δαγκώνει τὸ κρῦο στὸ πρό-

σωπο, ἀγωνίζονται νὰ τὰ ἡμερέψουν σιάχνοντας μπρὸς τοὺς τὸ δρόμο γιὰ νὰ περάσουν. Γύρω τοὺς, ἡ καταιγίδα τὸ εὐρωπαϊκὸ μέτωπο μπρὸς τοὺς ἢ Σιβηρία καὶ τὸ μυστήριο τοῦ μέλλοντος πού τοὺς περιμένει πίσω του δλόκληρο τὸ παρελθόν... Τί θλίψη. Ὁ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς ἄρχισε νὰ κλαίει. Καθὼς εἶναι γιορτερὲς μέρες, ἀπ' ὅπου περνοῦν οἱ χωρικοὶ τρέχουν νὰ τοὺς δοῦν, τοὺς λυποῦνται μὲ τὶς ἀλυσίδες στὰ πόδια καὶ τοὺς προσφέρουν λογῆς - λογῆς τρόφιμα. Ἔτσι, ὕστερα ἀπὸ δεκαοκτὼ μέρες ἐξαντλητικὸ ταξίδι, κάνουν ἕναν ἐπταήμεσο σταθμὸ στὸ Τομπόλσκ, τὸν προτελευταῖο τοῦ προορισμοῦ τοὺς. Τοὺς μεταφέρουν ἀμέσως στὸ «πειθαρχικὸ γραφεῖο τῆς ὑπηρεσίας διανομῆς καταδίκων», κι' ἐκεῖ ἀποκτοῦν τὴν πρώτη πείρα ἀπ' τὰ ἀτιμωτικά βασανιστήρια πού τοὺς περιμένουν: Τοὺς παίρνουν ὄσα χρήματα ἔχουν, τοὺς ἀλυσοδέουν, τοὺς κουρεῦουν, ἀποτυπώνουν διακριτικὰ σημάδια τῆς καταδίκης τοὺς στὰ χέρια καὶ τὶς ὠμοπλάτες. Ὁ Ντόροφ εἶναι ἀναίσθητος ἀπὸ τὸ κρῦο, ὁ Γιαστρέμσκη νιώθει νὰ ξυλιάζει ἡ ἄκρη τῆς μύτης του, ὁ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς ὑποφέρει ἀπὸ χοιράδωμα στὸ στόμα. Ξαγρύπνησαν μέσα σ' ἀποφορὰ ἀπὸ σαπισμένο κρέας καὶ ταγκὸ λαρδί. Τὶς ἐπόμενες, ὅμως, μέρες τοὺς περίμενε μεγάλη παρηγοριά. Μερικοὶ παλαιοὶ ἐπαναστάτες, «οἱ Δεκεμβριστές», πού μένανε ὑποχρεωτικά στὸ Τομπόλσκ ἀφοῦ λευτερώθηκαν ἀπ' τὰ κάτεργα, τοὺς ἔκαναν ἀδελφικὴ ὑποδοχή. Οἱ γυναῖκες τοὺς, μάλιστα, ἡ Ναταλία Φὸν Βιζίν καὶ ἡ Φράντζεφ, κατάφεραν τὸν ἐπιθεωρητὴ νὰ δώσει στοὺς νεοφερμένους ἄδεια κι' ἔτσι μπόρεσαν νὰ τοὺς περιποιηθοῦν στὰ σπίτια τοὺς. Οἱ γέροι πιά ἐπαναστάτες τοῦ 1825, πού τοὺς εἶχαν ἀκολουθήσει στὴν ἐξορία οἱ καρτερικὲς γυναῖκες τοὺς, κουβέντιασαν σιγαλόφωνα κάμποσες ὥρες μὲ τοὺς νέους ὁμοϊδεάτες γιὰ τὴν «ὑπόθεση τῆς Λευτεριάς». Κι' ὅταν, ὕστερα ἀπὸ λίγες μέρες, τοὺς ἀποχαιρέτισαν, ἡ Ναταλία Φὸν Βιζίν μοίρασε στὸν καθένα τοὺς ἀπὸ ἕνα μικρούλι Εὐαγγέλιο. Καθὼς τὸ ἀνοίξε στὸ δρόμο ὁ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς, βρῆκε ἀνάμεσα σὲ κάποιον φύλλο δέκα ρούβλια. Εἶναι βαρύθυμος καὶ μαζί καρτερικὸς, ὅσο τὸ ἔλκηθρο κερδίζει τὰ βέρστια πάνω στὴν παγωμένη στέππα γιὰ νὰ τὸν φέρει στὸ καθαρτήριό του. Μπορεῖ νὰ ἔσκυψε καὶ νὰ διάβασε: «*Ἐὰν γὰρ ἀφίετε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ἡμῖν ὁ Πατήρ ἡμῶν ὁ Οὐράνιος· ἐὰν δὲ μὴ ἀφίετε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ Πατήρ ἡμῶν ἀφήσει τὰ παραπτώματα ἡμῶν...*». Εἶναι πιά νύχτα. Μέσ' τὸ ἀφηρημένο βλέμμα τοῦ Φεντόρ Μιχαήλοβιτς, καθὼς κοιτάζει τὴ βουβὴ στέππα, λαμπυρίζει δειλὰ ἡ ἐλπίδα, πὼς τοῦτα τὰ λόγια εἶναι ἱκανὰ νὰ στηλώσουν μιὰ ψυχὴ γιὰ νὰ μὴ λυ